

A SEUSO-KINCS

gasztronómiai szemüvegen át

Megszokhatták olvasóink, hogy decemberi lapszámaink mindig tartogatnak valamiféle kultúrtörténeti érdekességet. Még 2019-ben vetődött fel bennünk először a Seuso-kincs, illetve a hozzá kapcsolódó gasztronómiai érdekességek kisserkesztése, ugyanakkor elég lassan sikerült megközelítenünk a témát. Tavaly újabb adalék érkezett, és ennek már borvidéki kötődése is van: A korábban már megismert (sőt a Nagy Magyar Boratlaszban is említett) nagyharsányi luxusvilla (Villányi borvidék) története szorosan kapcsolódik a Seuso-lelethez. Innen már nem volt megállás, interjút kértünk Mráv Zsolttól, a Seuso kiállítás egyik kurátorától, hogy a magyar bornyilvánosságban is összeálljon a kép.

Írta Bányai Gábor Botond, fotózta Teszár Ákos

BGB: A Seuso-lelet története nagyjából közismert. Érdekelne viszont, hogy azután, hogy 2014-ben Magyarországra került az első hét tárgy, milyen hozzá kapcsolódó tudományos munka tudott beindulni?

Mráv Zsolt: A tárgyak Magyarországra érkezésük előtt el voltak zárva mind a tudomány, mind a nagyközönség elől. A tárgyak kiállítása hazakerkezésüket követően megtörtént és a korszakkal foglalkozó tudósok is lehetőséget kaptak a kincslelet komplex kutatására, amely magába foglalja a tárgyak dokumentálását, készíttéstechnikai vizsgálatát, a régészeti, történeti és művészettörténeti ikonográfiai elemzések mellett még a kincs modernkori történetét is. Nagy lehetőség ez a magyar tudomány számára, mert eredményeinkkel jelentősen hozzájárulhatunk a késő római ezüst edények és kincsleletek alapkutatásaihoz is.

BGB: Ez pontosan mit jelent?

MZS: Az anyagösszetételre és készíttéstechnikára irányuló vizsgálatok valamint a művészettörténeti kutatások a tárgyak készíttési helyéhez és idejéhez vihetnek bennünket közelebb. Az edényeken megőrződött lerakódások, talajmaradványok pedig fontos adatokat hordoznak a kincs elrejtési helyéről. Az utóbbiak időigényes vizsgálata még folyamatban van és a begyűjtött rengeteg összehasonlító talajminta függvényében lehet majd következtetni a kincs elrejtési helyére és annak talajviszonyaira.

BGB: Az talán közismert, hogy a Seuso-készlet nem egységes, az edények készítése különböző időben és helyen történt. Van már valami közelebbi információ ezzel kapcsolatban?

MZS: A késő római ezüst tálalókészletek heterogén összetételűek. Az edényekhez a korabeli gazdag családok nem egyszerre jutottak hozzá, hanem általában több generáció alatt halmozták fel őket. Az edények származhattak császári ajándékból is, de az elit tagjai születésnapokon, menyegzők vagy hivatali előrelépés alkalmával egymást is megajándékozták. Erről tanúskodik a Seuso-tálon olvasható verses felirat. De természetesen

közvetlenül is vásárolhattak, rendelhettek mívés ezüstedényeket, amelyek nyersanyagához korábbi divatjamúlt vagy kopott ezüstjeiket is felhasználhatták.

BGB: Az, hogy nagyon kevés ilyen lelet létezik, a történelem viharainak is köszönhető, hiszen megsemmisültek, beolvastották őket később. Mit tudhatunk arról, hogy miért maradtak meg mégis ezek a tárgyak?

A Seuso-tálon a következő felirat olvasható:

HEC SEVSO TIBI DVRENT PER SAECVLA MVLTA / POSTERIS VT PROSINT VASCVLA DIGNA TVIS.

A szöveget Kőríz Imre, a BORIGO barátja és korábbi szerzője, a Nagy Magyar Boratlasz nyelvi lektora fordította gyönyörű, időmértékes ritmikával:

Szolgáljon sok évszázadon át, Seuso, ez a készlet, s használják hosszan büszke utódaid is!

MZS: A késő-római kor, azon belül is a 4. század vége és az 5. század eleje háborús konfliktusokkal terhelt időszak volt, amelyben különösen a határtartományok lakossága szenvedett sokat. Itt minden generációnak az élete során legalább egyszer szembesülnie kellett olyan háborús helyzettel, amelyben élete és vagyona forgott kockán. A Seuso-készletet is minden bizonnyal egy komolyabb ellenséges betörés idején rejthették el.

Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy ezeket a luxustárgyakat nem használták a hétköznapokban, hanem elrejtve tárolták. Az ilyen minőségű készletekkel kifejezetten a

vendégségek, az ünnepek alkalmával tááltak, ugyanis a vendéglátó ezek segítségével tudta kimutatni gazdagságát, műveltségét és a hatalmát. A házigazda nem csak a nemesfém tálalóedényeivel akarta elkápráztatni vendégeit, hanem első sorban földbirtokának és villájának nagyságával és belső díszítésével. A lakomákon különleges ételeket, italokat szolgáltattak fel és zenészekkel, táncosokkal vagy éppen más intellektuális örömmökkel, például felolvasásokkal, pantomim előadásokkal szórakoztatták a vendégeket. Volt ebben természetesen némi exhibicionizmus is, de ne felejtjük el, hogy sokkal ingerszegényebb korban éltek az emberek. A lakomák pedig amellyel, hogy fontos társadalmi események voltak, egyszerre minden érzékszervre ható élményekkel kényeztették az elit tagjait.

BGB: Itt elérkeztünk a gasztronómiához. Mit lehet tudni a kor étkezési szokásairól, illetve a Seuso-tárgyak szerepéről?

MZS: A fényűző lakomákon a vendéglátótól elvárták a magas minőséget, a különlegességet. Éppen ezért - a saját gazdaságban megtermelték mellett - költséges, akár távoli vidékekről származó alapanyagokat is felhasználtak. Ezzel a vendéglátó nem csak

a saját gazdagságáról és ízléséről tett tanúbizonyságot, hanem azt is kimutatta, hogy vendégei fontosak számára.

A Seuso-kincs ezüstedényei ezen étkek tálalásában, felszolgálásában játszottak meghatározó szerepet. Ugyanakkor tükrözték a vendéglátó személyiségét is, aki az edények ábrázolásainak segítségével tudta irányítani a beszélgetést, felvetni olyan témákat, amelyek számára voltak fontosak. A Seuso-kincs edényei esetében az érzéki szerelem és a vadászat lehetett az a kimeríthetetlen beszédtema, amelyet tulajdonosa leginkább kedvelt. A vadászat témája megjelent

a Seuso-tál arisztokratikus vadászpikniket megjelenítő életképén, a görög mitikus történeteket, vadászbravúrokat bemutató edények vadászhoiseiben valamint az egyik korsó amfiteátrumi vadászkatolát idéző vadállat és profi vadászbrázolásaiban is. A vadászjelenetekkel a vendéglátó szó szerint „tálcán kínálta” az alkalmat a vendégeknek, hogy dicsérik vadász tudományát és a vadászkalandjairól, sikereiről beszéljenek.

BGB: Apopó: fontos-e a történetünk szempontjából, hogy Seuso minden bizonnyal keresztény volt, hiszen a Seuso-tálon megjelenik a Krisztus monogram?

MZS: A Seuso-tál megrendelője közelről ismerte Seusót, ezért a Krisztus-jel nem véletlenül került fel a tálra. Valószínűleg az ajándékozó ezzel utalt Seuso keresztény voltára. A 4. század második felére a római elit túlnyomó többsége – formálisan vagy őszintén megtérve – már felvette a keresztiséget. A keresztény császárok ezt el is várták azoktól, akik császári szolgálatba lépve birodalmi karriert akartak befutni. A pannóniai tartományok elitjének műveltsége azonban a birodalom közös hagyományokra épülő, „azonos nyelvet beszélő” konzervatív elitkultúrájára épült, amelyhez hozzá tartozott a klasszikus görög és latin szerzők műveinek ismerete, alkalomhoz illő idézése mellett a képzőművészeti alkotások megértéséhez szükséges vizuális kultúra elsajátítása is.

A SEUSO-KINCSRŐL RÖVIDEN

A Seuso-kincs néven ismert, a késő-római korból (isz. 4-5. század) származó lelet-együttes 14+1 darabja látható jelenleg a budapesti Nemzeti Múzeumban. Ennél minden bizonnyal jelentősen több darabból állhatott a készlet, amelyet Sümegh József polgárdi fiatalember talált 1976-ban a szárhegyi kőbányában vagy annak környékén. Polgárdiban sokan tudtak a leletről, volt, aki saját szemével negyvennél is több tárgyat látott. A megtalálót 1980-ban gyanús körülmények között felakasztva találták, a tárgyaknak pedig nyoma veszett.

A történet az 1990-es években már Londonban és New Yorkban folytatódott, ahol hamis libanoni eredetpapírokkal akarták értékesíteni őket. A leletet egy, Lord Northampton által képviselt angol befektetőcsoport vásárolta meg, amelynek tagjai később azzal szembesültek, hogy a hamis papírok nyomán kibontakozott nemzetközi botrányban Libanon mellett Horvátország és Magyarország is igényt tart a kincsről. 1993-94-ben perre is sor került, ahol Magyarország – jelentős tudományos és nyomozati háttérrel megtámogatva – azzal érvelt, hogy az 1976-ban a Balaton közelében talált ezüstkincs azonos a nemzetközi műtárgypiacon felbukkant Seuso-kincssel. Az egyik tálon olvasható Pelso felirat, a Balaton római neve, arra utal, hogy a készletet egykor a tó közelében használták. A tárgyakról levett talajminták is azt igazolták, hogy a kincs elrejtésének és megtalálásának helye valahol a Balaton és a Sárköz között keresendő. Mindezek ellenére a new yorki bíróság nem látta bizonyítottnak a magyar eredetet. A kincs őrzési jogát a jóhiszemű vásárlóknak és birtokosnak elismert befektetőknél hagyta. Ők a bizonytalan eredet miatt azonban a kincset sem kiállítani, sem eladni nem tudták.

2012-2013-ban Baán László vezetésével titkos tárgyalások kezdődtek a kincs hazahozataláról, amelynek eredményeképpen a Seuso ezüstök végül Magyarországra kerülhettek. Az angol birtokosai kompenzációs díj fejében átadták a kincs őrzési jogát, amelynek Magyarországra szállításához az angol hatóságok is hozzájárultak. Így lehetővé vált a kincs kiállítása és tudományos kutatása, amely elvezethet oda is, hogy az ország kincs feletti tulajdonjogát nem csak hazai, hanem nemzetközi szinten is elismerjék.

A kincs 15 darabja, illetve az 1878-ban, szintén a kőszárhegyi Szárhegyen megtalált négy lábú ezüstállvány jelenleg a Nemzeti Múzeum állandó tárlatán megtekinthető. A tárgyak jelentős része az étkezési és borkultúrával összefüggő ezüstedény, ezért határoztunk úgy, hogy a BORIGO ezen számában komolyabb cikket szentelünk neki.

BGB: Kiterjeszteném a gasztronómiai kapcsolódást: Mit árulnak el a pannóniai leletek és villa-gazdaságok lakomatermei a kor étkezési kultúrájáról? Mit ettek-ittek akár a hétköznapiakban, akár a már említett ünnepi lakomákon?

MZS: A birodalmi ízlés és igény valószínűleg itt is tetten érhető volt. A kor elitje kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezett, így szinte bármit be tudtak szerezni, a mediterraneum minden finomsága, fűszere rendelkezésre állhatott. Természetesen ezek a luxusvillák komoly agrárgazdaságok központjai is voltak, ahol sok mindent meg tudtak termelni. Még vadasparkokat is kialakítottak, akár egzotikus állatokkal is benépesítve azokat. De a szántók, az erdők és a kertek is adtak voltak.

BGB: Mi tudható a borokról?

MZS: Az elit számára a helyi borok mellett a távoli vidékek borai is elérhetőek voltak. A bort amforákban, fahordókban szállították, akár nagy távolságból is, például Italiából vagy a görög világból. Sőt, az igényes vendégek el is várták, hogy különleges zamatú, drága borok kerüljenek az asztalra. A borfogyasztás mikéntje ugyanakkor jelentősen eltért a görögöktől. A késő-római lakomákon ugyanis mindenki egyedi ízlésének megfelelően kívánta inni a borát, nem volt mindegy

sem a víz és a bor keverésének aránya, sem a hőmérséklete (A római korban többségében vízzel hígítva itták a bort, ez volt a vinum. A tiszta bort merumnak hívták. - BGB) A korabeli ábrázolásokon a vízmelegítő is jelen van, vagyis voltak, akik meleg vízzel hígítva szerették a bort.

Külön érdekesség a poharak kérdése. A kora-császárkorban még jellemzően fémedényekből itták a bort, a tehetősek ezüsből. Ez viszont negatívan befolyásolta az íz- és illat-élményt. Ezt a jelenséget felismerve a 3-4. századtól a fémedények helyett már a bor zamatát nem rontó üvegpoharakból fogyasztották a bort. Az üvegedényeknek is volt luxuskategóriája. Ezekből több száz töredéket találtunk a nagyharsányi villa lakomaterme előtt. Voltak köztük *dikroikus* poharak is, amelyek fényviszonyoktól függően változtatták a színüket és az áttetszőségüket. Erre az ókorban megmagyarázhatatlan csodaként tekintettek, hiszen nem voltak tisztában e különleges effektus fényfizikai hátterével: az üvegyagba kevert nanoméretű ezüst és arany kolloidok fénytörési tulajdonságaival. Valószínűleg ritkák és nagyon drágák lehetnek ezek az üvegpoharak. Az egész római birodalomból mindössze tíz ilyen üveg ismert, mi most Nagyharsányból három újabbal tudtuk ezek számát gyarapítani.

BGB: Szó volt róla, hogy a Seuso-lelet egyedülálló a maga nemében. Hogy lehet mégis bizonyítani, hogy pannóniai származású? És ezen a ponton beszéljünk Szabadbattyánról és Nagyharsányról is...

MZS: Egyfelől tudjuk, hogy a 70-es évek közepén, Kőszárhegy környékén előkerült egy késő római edényekből álló ezüstkincs, amelyért gyilkoltak, majd kicsempészték az országból. Ugyanakkor a 80-as években a nemzetközi műtárgypiacon felbukkant egy ismeretlen eredetű, ezüstedényeket tartalmazó készlet, amelynek egyik tálján a Balaton ókori neve olvasható. A két történet nem lehet független egymástól, hiszen mindkettő ugyan arról a leletről és földrajzi régióról szól. Perdöntő bizonyíték azonban az lenne, ha olyan ezüstök kerülnének elő, amelyek a már ismert tárgyak hiányzó alkatrészei, párdarabjai vagy amelyeken Seuso neve olvasható.

A SEUSO-TÁL MEGRENDELŐJE KÖZELRŐL ISMERTE SEUSÓT, EZÉRT A KRISZTUS-JEL NEM VÉLETLENÜL KERÜLT FEL A TÁLRA. VALÓSZÍNŰLEG AZ AJÁNDÉKOZÓ EZZEL UTALT SEUSO KERESZTÉNY VOLTÁRA. A 4. SZÁZAD MÁSODIK FELÉRE A RÓMAI ELIT TÚLNOMÓ TÖBBSÉGE – FORMÁLISAN VAGY ŐSZINTÉN MEGTÉRVE – MÁR FELVETTE A KERESZTSÉGET.

A Seuso-kincs pannóniai származása ellen eddig két tudományos ellenérv hangzott el. Az egyik szerint a pannóniai tartományokból hiányoznak a Seuso-kincshez hasonló nagyértékű, ezüst kincseletek, a másik szerint pedig ezen a vidéken nem található olyan késő római luxusvillák, amelyek Seusohoz hasonló gazdag és befolyásos személyek lakóhelyei lehetnének. Az előbbi érvt egy 2012-ben, a dél-pannoniai Cibale városában (ma Vinkovci, Horvátországban) talált ezüst lakomakészlet cáfolta meg, amely nagyobb számú, de művészi értékében a Seuso-kincstől elmaradó ezüstöket tartalmazott. A második ellenérvet pedig a nagyharsányi villa 2016-ban újraindult feltárása miatt kell

elvetnünk. Ez az épületegyüttes csodás mozaikjaival, fényűző üvegekészletével a birodalmi elit ízlését és igényeit tükrözi. A szabadbattyáni épületről azonban keveset tudunk és egyelőre csak a problémáit látjuk. A korábbi ásatásának eredményei máig közöletlenek és nincs szakmai konszenzus arról sem, hogy milyen célt szolgálhatott az épület. Amit biztosan állíthatunk, hogy nélkülözi azt a tárgyi és belsőépítészeti luxust, ami alapkritériuma egy elitvilla azonosításának. Ehhez egy látványos alaprajz még önmagában nem elegendő. Ahhoz, hogy Seuso lakhelyét a szabadbattyáni épületben feltételezhessük, meggyőző magyarázattal kellene találni a luxus szembevető hiányára.

BGB: Nagyharsány ezek szerint sokkal több ennél és sokkal többet is tudunk róla.

MZS: Először is, a Villányi borvidék gazdag szőlő- és borkultúrájának gyökereit sokan próbálták már a római korra visszavezetni. bár ennek megcáfolhatatlan bizonyítéka a lakomaterem feltárásáig nem létezett. A borospohár-készlet és a lakomaterem apszizmozaikjának dionüszikus képi utalásai azonban már egyértelmű tárgyi bizonyítékai az ókori borkultúra jelenlétének. A

nagyharsányi villa a birodalmi luxus magas szintjét tükrözi, a lakomaterem padlóját színpompás üvegmozaikok borították, összesen 153 négyzetméteren. A villa kutatástörténete kifejezetten regényes. A Nemzeti Múzeum egykori főigazgatója, Fülep Ferenc a hatvanas években feltárta a villa egyik fürdőházát, a nyolcvanas években pedig a lakomateremnek egy részét. 1974-ben egy szerencsétlenül elrendelt mélyszántás táblákban fordította ki a földből a mozaikokat: Fülep Ferencnek ugyan sikerült leállítatnia a rombolást, de ez már nem változtatott azon, hogy a villa közepső harmada gyakorlatilag megsemmisült.

Maga a villa csodálatos természeti környezetben állt, hiszen északról a Szársomlyó magasodott föléje. A szemet gyönyörködtető tájnak nagy szerepe volt a luxusvillák telepítésében. Seuso lakhelyválasztásának is minden bizonnyal köze volt a Balatonhoz, és több írott forrás is

említi, hogy a tulajdonosok mennyire büszkék voltak lakhelyük szépségére. Ismerjük a villa tulajdonosát is, aki Valerius Dalmatius volt. Az ő személyéhez kötődik még egy érdekesség: Dalmatius pontosan abban a tartományban, nagyjából a mai ÉNy-Franciaország területén fekvő Lugdunensis Tertiában, és épp akkortájt szolgált helytartóként, amikor ugyanott Szent Márton Tours püspöke volt. Vagyis a két pannoniai jó eséllyel ismerhette egymást. Dalmatius képzett jogász és szená-

tor volt, helytartóként igazságos ítéleteket hozott, amelyek pozitív emléket hagytak egykori tartományi székhelyén Tours-ban.

BGB: A Seuso-kincs és a nagyharsányi villa kora mennyire csúszik össze?

MZS: A kincs ezüstedényei nagyjából fél-évszázad alatt halmozódhattak fel Seuso családjánál. (Ez alapján pontosabb Seuso-ról és utódairól beszélni.) Dalmatius valamikor a 4. század második felében/végén lehetett a nagyharsányi villa tulajdonosa, vagyis elképzelhető konkrét egyidejűség is. Az adott tartomány elitjének tagjai ismerhették egymást, ilyen értelemben a két helyszín (Balaton, Villány) között is lehettek közvetlen kapcsolatok, de erre bizonyíték nincs.

BGB: Mi a mai helyzet a villával?

MZS: A nagyharsányi villa feltárása a Seuso-kincs nyomán megélnéknél érdekesebb farvizén indulhatott el újra 2016-ban. A lakomateremnek kutatásával igyekeztünk megérteni, hogy a milyen épített környezetben, kulturális miliőben használhatták a Seuso-kincshez hasonló étkészleteket. Sokat segített abban, hogy megértsük a Seuso-kincs működését, üzeneteit és reméljük, hogy hamarosan visszatérhetünk Dalmatius villájába is. A villából jelenleg semmi nem látható, hiszen a helyreállított fürdőjét benőtte a bozót, a feltárt lakomatermet pedig – állagmegóvási okokból - visszamettük. Hatalmas turisztikai lehetőség rejlik ebben a – Villány-Siklós Borút mentén fekvő - villában, amelyet egykor csodás művészeti alkotások, mozaikok díszítettek és amely tanúskodik a helyi borkultúra római múltjáról. ♡